

Magyar–cseh–német kapcsolatok az érett középkor alkonyán

Rudolf Veronika: Közép-Európa a hosszú 13. században. Magyarország, Csehország és Ausztria hatalmi és dinasztikus kapcsolatai 1196 és 1310 között. HUN–REN Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Budapest, 2023. 903 oldal (Arpadiana XV.)

2023 végén látott napvilágot a Bölcsészettudományi Kutatóközpont Arpadiana sorozatának 15. kötete, Rudolf Veronika nagymonográfiája. Az ELTE fiatal oktatója ugyanezen évben megvédett disszertációját formálta kötétté, amely már a kézbevétele előtt is impozáns látványt nyújt, hiszen a maga 903 oldalával a sorozat egyik legnagyobb terjedelmű tagja. Bár az vitán felül áll, a tudományt soha nem centiméterben mérjük, de nyugodtan kijelenthetjük, a terjedelem mellett a kötet tartalmát tekintve is egy alapvető jelentőségű mű került a szakma és az érdeklődő nagyközönség kezébe. Rudolf munkája egy olyan könyvsorozat, az Arpadiana részeként jelent meg, amelynek fő célkitűzése a magyar medievisztika kurrens eredményeinek publikálása a hazai és a nemzetközi tudományosság számára. A sorozatban magyar és angol nyelvű köteteket is kiadásra kerültek, remélhetőleg Rudolf Veronika monográfiája is meg fog jelenni angol fordításban.

A jelen recenzió tárgyát képező könyvvel kapcsolatban szinte elkerülhetetlennek tűnik a külpolitika fogalmának a használata, azonban ez, ahogyan arra Rudolf is felhívja a figyelmet bevezetésében, a vizsgált korszak vonatkozásában félrevezető lenne. Országok közötti viszonyrendszer helyett ugyanis a dinasztikus kapcsolatok, illetve az egyes uralkodók aktuális, személyes és családi érdekei mentén ragadható meg az érintkezések lényege. Mindezek alapján közelebb kerülhetünk a téma megértéshez, amennyiben az egyes dinasztiák külső kapcsolataiként értelmezzük a kontaktusokat. Nincs mindazonáltal könnyű helyzetben a kutató, amennyiben ezen megfontolások mentén el szeretné kerülni az újkori diplomácia, valamint a nemzetközi jog terminológiájának használatát. Talán lehetetlen is lenne ez a feladat az egyes fogalmak általános használata miatt, mindazonáltal alapvető jelentőségű, ahogyan a szerző is tette, hogy a történészek is felhívják a figyelmet a középkori dinasztikus kapcsolatok eltérő jellegzetességeire.

Rudolf Veronika területi értelemben a Magyar- és a Cseh Királyságra, illetve az Osztrák Hercegségre fókuszál munkájában, vagy ahogyan a címben megfogalmazásra került, Közép-Európára. Eltekintve most a térségre vonatkozó fogalmak használatának kérdéseitől, hangsúlyozhatjuk, a szerző témaválasztását egyrészt a szomszédos államok történetének összefonódása, a szövevényes dinasztikus kapcsolatok, illetve a Német-római Birodalomban a 13. században végbemenő folyamatok, jelesül a központi hatalom meggyengülésének az egyes fejedelmek önállóságára gyakorolt hatás motiválta. Különleges „epizódja” ezen kapcsolatoknak az ún. Babenberg-örökség kérdése, lévén ez alapjaiban határozta meg a 13. század második felének folyamatait, eseményeit.

Ami az időbeli kereteket illeti, Rudolf vizsgálódását a 12. század végén, 1196-tal kezdi, amely több oldalról is korszakhatárként értelmezhető. Imre király trónra lépése mellett az I. Ottokár és VI. Lipót regnálása idején Csehországban és Ausztriában jelentkező új lehetőségek, birodalmi fejedelemsként önálló külső politika folytatása, magyarázzák ezt a választást. Az elemzés végpontja, az 1310. év, hasonló módon nem kizárólag az egyik területhez kapcsolható, I. Károly magyar király harmadik, végső koronázása mellett Csehországban Luxemburgi János trónra kerülése, míg Ausztria esetében az 1309–1310-es lázadás, illetve az azt követő konszolidációs időszak értelmezhető záróakkordként.

Kiemelendő, hogy Rudolf deklaráltan nem kizárólag az uralkodók közötti kapcsolatokat vette górcső alá, vizsgálódása kiterjedt az egyes területek egyházi és világi elitjére, illetőleg a nemesség és az ún. miniszteriálisok által az országok közötti viszonyrendszer alakulásában játszott szerepre is. A könyv igen gazdag mellékletei között megtalálhatók az elitek vonatkozóan összegyűjtött adatok táblázatos formában, ahogyan az egyes, a témához kapcsolódó dinasztiák családfái, genealógiai táblázatai, illetve számos, az események értelmezését segítő térkép is. Mindezek mellett egy kronológiai rész is segíti az olvasót – és akár az egyetemi hallgatókat – az események folyásának feldolgozásában. Mindezek mellett egy jegyzéket is készített a szerző, amelyben a téma elbeszélő forrásait rendszerezte. Utóbbi kapcsán fontos kiemelni, a magyar, cseh és ausztriai narratív források mellett a szomszédos területeken, a német és lengyel fejedelemségekben, illetve például a Kijevi Rusz területén keletkezett kútfők információi is felhasználásra kerültek. Mindezek mellett Rudolf az okleveles források, illetve a formuláskönyvek adatait is beépítette elemzésébe.

Az impozáns kötet a bevezetéssel és az összeggzéssel együtt tizenhárom fejezetben tárgyalja az 1196 és 1310 közötti eseményeket. A mintegy 600 oldalas fő rész alapos bemutatását legfeljebb egy tanulmány hosszúságú ismertetés formájában lehetne megvalósítani, így jelen esetben egy felsorolásra kell szorítkoznunk. Rudolf Veronika elsőként *A Birodalom vonzásában* címmel a német trónviszály és a vizsgálat fókuszában álló három terület, a Magyar Királyság, Csehország és az Osztrák Hercegség relációját elemzi. A harmadik fejezetben II. András és VI. Lipót osztrák

herceg viszonyának elhidegülése, illetve utóbbi és I. Ottokár cseh király konfliktusa, míg a következő részben VI. Lipót utóda, Babenberg II. Harcias Frigyes szerepe és jelentősége áll a vizsgálódás fókuszában, aki, mint mellékneve is mutatja, számos konfliktusban volt érintett, egyebek mellett saját alattvalóival is ellentétbe került.

A könyv ötödik fejezetében Rudolf a Babenberg-örökségért folytatott vetélkedést elemzi és mutatja be részleteiben, egészen II. Ottokár és IV. Béla 1261-es kibéküléséig. Ezt követően a cseh–magyar szövetség időszakára (1261–1270), majd a hetedik fejezetben II. Ottokár és V. István magyar király kiújuló konfliktusára fókuszál a szerző. A kötet nyolcadik egységében a cseh uralkodó bukáshoz vezető útját, illetve Habsburg Rudolf színre lépését, azaz Közép-Európában történő megjelenését és felemelkedését ismerhetjük meg, amely folyamat a dürnkruti, avagy második morvamezei csatában kulminálódott, amelyben II. Ottokár életét is veszítette. A kilencedik fejezetben a cseh uralkodó halála utáni helyzetet elemzi Rudolf, majd Habsburg Albert konfliktusai kerülnek terítékre. A tizenegyedik fejezetben az osztrák herceg német-római uralkodóvá választásához vezető útja kerül bemutatásra az 1291 és 1301 közötti időszakban. Végezetül pedig a 14. század elején felemelkedő új dinasztiák, az Anjouk és a Luxemburgiak hatalomra kerülését, illetve az uralkodók dinasztikus kapcsolatait ismerhetjük meg részletesen.

Egy nagy lélegzetvételi kutatás, illetve az az abból elkészült monográfia esetében óhatatlanul előfordulhatnak olyan részletek, megállapítások, esetleg olyan kutatói gyakorlatok, amelyekkel az olvasó nem ért egyet, részben vagy egészben más véleményen van. Jelen könyv vonatkozásában is lehet ilyenekre rámutatni, például magam nem ragaszkodnék a cseh és lengyel településnevek esetében a német változatok következetes használatához, vagy éppen a lengyel nevek magyaros írásmódjához, de ez természetesen szokás, illetve részben ízlés kérdése. A lengyel fejedelemségek, illetve vezetőik a témából adódóan csak érintőlegesen jelennek meg, például a Babenberg-örökség kapcsán. Amennyiben valaki, mint jelen sorok írója is, Lengyelország története felől közelít a monográfiához, találkozik olyan állításokkal, amelyekkel nem feltétlenül érthet egyet, például II. Fekete Leszek pártváltását, vagy éppen IV. Béla két Bolesław (Boleszló) nevű vejének hadjáratait illetően.

Mindez természetesen semmit nem von le a könyv értékéből, ahogyan az a fentiekből is kitetszik, egy nagy volumenű kutatás monumentális eredményével van dolgunk. Egy olyan kötet látott napvilágot, amely a „szűkebben” vett témáján, a magyar–cseh–osztrák kapcsolatokon túlmutatva átfogó képet nyújt a 13. századi közép-európai történelemről. Úgy gondolom, Rudolf Veronika a legszélesebb forrásbázison és szakirodalmi előzményeken alapuló munkája alapvetés lesz minden medievista számára, amelyet biztosan még évtizedekig fognak forgatni kutatók generációi.